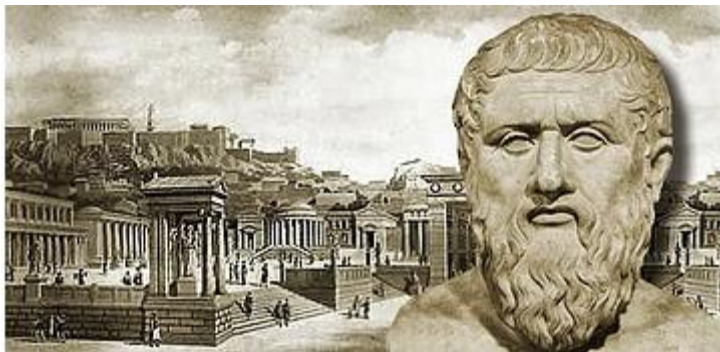

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΠΛΑΤΩΝ (427-347 π.Χ.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Πλάτων ήταν αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από την Αθήνα, ο πιο γνωστός μαθητής του Σωκράτη και δάσκαλος του Αριστοτέλη. Το έργο του, με τη μορφή φιλοσοφικών διαλόγων, έχει σωθεί ολόκληρο (του αποδίδονται ακόμα και μερικά νόθα έργα) και άσκησε τεράστια επιρροή στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία και γενικότερα στη δυτική φιλοσοφική παράδοση μέχρι τις ημέρες μας. Είναι κύριος οικοδόμος της φιλοσοφίας, οδηγός είτε προάγγελος μεταγενέστερων προσβάσεων της, εμπνευστής άμεσα ή έμμεσα των σπουδαιότερων κοινωνικοπολιτικών οραματισμών. Ο Πλάτων, μεταξύ άλλων, έγραψε την «Απολογία του Σωκράτους», που θεωρείται ως μια σχετικά ακριβής καταγραφή της απολογίας του Σωκράτη στη δίκη που τον καταδίκασε σε θάνατο, το «Συμπόσιο», όπου μιλά για τη φύση του έρωτα,[1] τον «Πρωταγόρα», όπου μεταξύ άλλων θεμελιώνεται θεωρητικά η αρχή της «πρόληψης» που δεν λαμβάνει την ποινή ως απολύτως «ανταποδοτική»[2], τον «Παρμενίδη» και τον «Θεαίτητο», όπου θεμελιώνει την αντικειμενικότητα του λόγου και της ιδέας, ενώ σε δύο μακρούς διαλόγους, την «Πολιτεία» και τους «Νόμους», περιέγραψε την ιδανική πολιτεία.[3]

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Πληροφορίες για τη ζωή του Πλάτωνα αντλούμε κυρίως από αρχαίες βιογραφίες. Πιο σημαντικές θεωρούνται εκείνες του Απουλήιου (De platone et eius dogmate, 2ος αιώνας μ.Χ.), του Διογένη Λαέρτιου (Βίοι φιλοσόφων) και του Ολυμπιόδωρου («Βίος Πλάτωνος», 6ος αιώνας μ.Χ.). Όπως παραδίδεται από τη βιογραφική παράδοση, γεννήθηκε το 427 π.Χ. στην Αθήνα ή, κατά τον Διογένη (Βιβλίο Γ', 3), στην Αίγινα. Καταγόταν από εύπορη αριστοκρατική αθηναϊκή οικογένεια. Πατέρας του ήταν ο Αρίστων, που συγκαταλεγόταν ανάμεσα στους απογόνους του μυθικού βασιλιά Κόδρου και μητέρα του η Περικτιόνη, που καταγόταν από το γένος του νομοθέτη Σόλωνα. Αδελφός της μητέρας του ήταν ο Χαρμίδης, ένας από τους Τριάκοντα τυράννους, και εξάδελφός της ο Κριτίας, ο επικεφαλής των Τριάκοντα τυράννων. Οι δυο αυτοί, όπως και τα δύο μεγαλύτερα αδέρφια του Πλάτωνα, ο Αδείμαντος κι ο Γλαύκων, υπήρξαν πρόσωπα που αναφέρονται στους «Διαλόγους» του. Κατά την παράδοση, το αληθινό του όνομα ήταν Αριστοκλής, όπως και του παππού του, και μόνο πολύ αργότερα ονομάστηκε Πλάτων, επειδή είχε πλατείς ώμους και πλατύ μέτωπο. Όταν ο πατέρας του πέθανε, η Περικτιόνη παντρεύτηκε το θείο της, Πυρίλαμπε, που συνδεόταν φιλικά με τον Περικλή (Benson, 2006).

Έλαβε πολύπλευρη μόρφωση και αναφέρεται ότι δάσκαλοί του ήταν ο Διόνυσος στην ανάγνωση και στην γραφή, ο Αρίστων στη γυμναστική κ.ά. Η ζωγραφική, η μουσική και η ποίηση συμπλήρωσαν την μόρφωσή του. Μετά το τέλος της εφηβείας του, ο Πλάτων παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας κοντά στον Κρατύλο, που ήταν οπαδός του Ηράκλειτου. Το ενδιαφέρον του για την φιλοσοφία έγινε το κύριο και αποκλειστικό μέλημα της ζωής του από την στιγμή που ο Πλάτων συνάντησε τον Σωκράτη σε ηλικία 20 ετών. Από την στιγμή εκείνη η ζωή του Πλάτωνα πήρε τελείως νέα κατεύθυνση: η προσωπικότητα του Σωκράτη και η φιλοσοφία του έγιναν το μόνιμο κέντρο όλων των ενδιαφερόντων του. Ήταν στενά συνδεδεμένος με τον Σωκράτη μέχρι τον θάνατο του μεγάλου δασκάλου (399 π.Χ.) και τα χρόνια αυτά ήταν μια περίοδος μεγάλης πολιτικής αναταραχής στην Αθήνα. Η καταστρεπτική έκβαση του πελοποννησιακού πολέμου, η πτώση του δημοκρατικού καθεστώτος, η κυβέρνηση των Τριάκοντα τυράννων, η αποκατάσταση της δημοκρατίας και τελικά η καταδίκη σε θάνατο του Σωκράτη, ήταν γεγονότα που άφησαν βαθιά ίχνη στην ψυχή του Πλάτωνα, τόσο που ο ίδιος, αναφέροντάς τα στην Ζ' επιστολή του (γνήσια κατά τους περισσότερους μελετητές), αποδίδει σε αυτά τις πολιτικές απογοητεύσεις του και τη γέννηση της πεποίθησής του ότι το μόνο δίκαιο κράτος μπορούσε να είναι εκείνο όπου οι φιλόσοφοι θα κατείχαν την πολιτική εξουσία.

Αμέσως μετά τη θανάτωση του Σωκράτη, ο Πλάτων παρέμεινε στην Αθήνα για περίπου 3 χρόνια και κατόπιν μαζί με άλλους σωκρατικούς κατέφυγε στα Μέγαρα, κοντά στον συμμαθητή του Ευκλείδη. Ξαναγύρισε γρήγορα στην Αθήνα, όπου για 10 χρόνια ασχολήθηκε με την συγγραφή φιλοσοφικών έργων, τα οποία φέρουν τη σφραγίδα της σωκρατικής φιλοσοφίας. Στην συνέχεια εικάζεται ότι έκανε μια σειρά από ταξίδια, το πρώτο από τα οποία στην Αίγυπτο, όπου διδάχτηκε γεωμετρία και αστρονομία, και στην Κυρήνη, όπου σχετίστηκε με τον μαθηματικό Θεόδωρο, αν και τα στοιχεία που διαθέτουμε για το ταξίδι αυτό θεωρούνται επισφαλής (Bormann, 2006). Αντιθέτως, βεβαιότητα υπάρχει για το ταξίδι του στην Κάτω Ιταλία, ίσως για να γνωρίσει καλύτερα τις θεωρίες των πυθαγόρειων κοινοτήτων, που έδειχναν ότι είχαν πραγματοποιήσει πρώτες τον συνδυασμό φιλοσοφίας και πολιτικής εξουσίας, και από τη φιλοσοφική σκέψη των οποίων επηρεάστηκε αποφασιστικά. Είναι βέβαιο ότι δημιούργησε φιλικούς δεσμούς με τον Αρχύτα τον Ταραντίνο και αναφέρεται ότι με τη μεσολάβησή του πέρασε στη Σικελία, στην αυλή του βασιλιά των Συρακουσών Διονυσίου Α' του πρεσβύτερου. Η προσπάθεια του Πλάτωνα να παρασύρει τον Διονύσιο προς τις πολιτικές του ιδέες απέτυχε, αλλά στις Συρακούσες βρήκε έναν αφοσιωμένο οπαδό, τον εικοσάχρονο Δίωνα, γαμπρό του Διονύσου (Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι: Δίων), με τον οποίον συνδέθηκε φιλικά. Η φιλία όμως αυτή προκάλεσε τη ζήλια του Διονυσίου και οδήγησε στην πλήρη διάλυση των σχέσεων μεταξύ του Πλάτωνα και του τυράννου. Ο Πλάτων επιβιβάστηκε σ' ένα σπαρτιάτικο πλοίο που τον μετέφερε στην Αίγινα, σύμμαχο τότε της Σπάρτης εναντίον της Αθήνας. Έτσι χαρακτηρίστηκε αιχμάλωτος πολέμου και κινδύνευσε να καταδικαστεί σε θάνατο. Οι Αιγινήτες όμως αρκέστηκαν να τον πουλήσουν ως δούλο. Οδηγήθηκε σε σκλαβοπάζαρο, όπου ο Κυρηναίος φίλος του Αννίκερις (Αυλιανός, Ποικίλη Ιστορία, Βιβλ. II, 27) εξαγόρασε την ελευθερία του (Bormann, 2006). Επιστρέφοντας στην Αθήνα ίδρυσε το 387 π.Χ. τη δική του φιλοσοφική σχολή, την Ακαδημία (Ακαδημία), στην οποία αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά επί 20 χρόνια. Αυτή ήταν η περίοδος της πλήρους ωριμότητας του Πλάτωνα, η περίοδος κατά την οποία έγραψε τα πιο σημαντικά έργα του.

Το 367 π.Χ, ο Διονύσιος Β' ο Νεότερος διαδέχτηκε τον Διονύσιο Α' τον Πρεσβύτερο στην εξουσία των Συρακουσών και στον Πλάτωνα γεννήθηκε ξανά η ελπίδα ότι θα μπορούσε να πραγματοποιήσει τα πολιτικά του ιδανικά. Έτσι, με τη μεσολάβηση του Δίωνα, ο Διονύσιος Β' προσκάλεσε τον Πλάτωνα ως σύμβουλό του κι εκείνος αποδέχτηκε την πρόσκληση. Ταξίδεψε στις Συρακούσες το 366, ωστόσο σύντομα επήλθε ρήξη με τους άλλους συμβούλους του βασιλιά. Οι μεταρρυθμίσεις που πρότεινε ο φιλόσοφος (και που εξέθεσε αργότερα στο έργο του «Νόμοι») προκάλεσαν μια διαρκώς αυξανόμενη εσωτερική αντίδραση, που έκανε τον Διόνυσο να αλλάξει συμπεριφορά. Ο Δίων εξορίστηκε και ο Πλάτωνας παρέμεινε στην αυλή του Διονύσιου ως φιλοξενούμενος και αιχμάλωτος μέχρι το 365. Κατόρθωσε να φύγει για την Αθήνα με την υπόσχεση ότι θα τον καλούσαν ξανά αργότερα μαζί με τον Δίωνα. Η πρόσκληση ήρθε πραγματικά το 361, αλλά μόνο για τον Πλάτωνα, ενώ στο μεταξύ είχε αυξηθεί η εχθρότητα του Διονυσίου κατά του Δίωνα. Ο Πλάτων διακινδύνευσε για τρίτη φορά το ταξίδι που σημείωσε αποτυχία μεγαλύτερη από το προηγούμενο: όχι μόνο ο Δίων δεν προσκλήθηκε να επιστρέψει, αλλά ο Πλάτων δεν θα μπορούσε να ξαναγυρίσει στην Αθήνα, αν δεν επενέβαινε αποφασιστικά για να τον σώσει ο Αρχύτας ο Ταραντίνος (Bormann, 2006). Ο Δίων πέθανε σε μάχη το 354 π.Χ. και ο ίδιος ο Πλάτων πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του στην Αθήνα, αφοσιωμένος ολοκληρωτικά στην διδασκαλία και με την συγγραφή φιλοσοφικών έργων. Η παράδοση αναφέρει ότι εξέπνευσε ενώ ετοιμαζόταν να δώσει τελική μορφή στο έργο του «Νόμοι». Μέχρι τον 1ο αιώνα π.Χ, υπό τη διεύθυνση του Αντίοχου του Ασκαλωνίτη η Ακαδημία αποτελούσε το κέντρο της πλατωνικής φιλοσοφίας. Στις αρχαίες βιογραφικές πηγές διακρίνονται ετερόκλητες κρίσεις για το χαρακτήρα του Πλάτωνα, καθώς σε ορισμένες παρουσιάζεται ως σοφός και θεϊός (θεϊκός) (Λογγίνος, Περί ύψους 4.48) ενώ άλλες τον περιγράφουν ως υπερόπτη και ζηλόφθονο υπηρέτη των τυράννων, που σχεδίασε εσφαλμένα την εικόνα του Σωκράτη και των σοφιστών (Bormann, 2006).

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Το συγγραφικό έργο του Πλάτωνα είναι αρχικά εξιδανικευτική μνήμη και φήμη του βίου, του ήθους και του θανάτου του Σωκράτη, αλλά και ευμέθοδη και πολύπτυχη ανάπτυξη της διδασκαλίας του, πιστή ως κάποιο βαθμό στο πνεύμα του. Τα έργα του Πλάτωνα, που είναι γνωστά, αποτελούνται από 34 Διαλόγους, 13 Επιστολές και από την Απολογία Σωκράτους: συνολικά 36 τίτλοι, τους οποίους ταξινομήσε ο Θράσυλλος σε 9 τετραλογίες, την εποχή του Τιβέριου, ταξινομήση που ακολουθούν συνήθως και οι νεώτεροι εκδότες. Ως κεντρικό πρόσωπο στους διαλόγους, εκτός από έναν, τους Νόμους, παρουσιάζεται ο Σωκράτης, ακόμη και όταν σε κάποιον διάλογο σαν να παραμερίζεται σε θέση ακροατή. Σε κανένα διάλογο δεν εμφανίζεται ο ίδιος ο Πλάτων. Οι συζητήσεις ονομάζονται με το όνομα ιστορικά υπαρκτών προσώπων και μόνο σε τρεις διαλόγους της τελευταίας περιόδου: στον «Σοφιστή», στον «Πολιτικό» και στους «Νόμους» εμφανίζεται ως κύριος συζητητής χωρίς να αναφέρει όνομα, ο «Ελεάτης Ξένος» στον πρώτο, ο «Ξένος» στο δεύτερο, ο «Αθηναίος Ξένος» στον τρίτο. Και στη συγγραφή ο Πλάτων μιμήθηκε τη διδασκαλία του Σωκράτη, ο οποίος δίδασκε διαλογικά. Οι διάλογοί του επιγράφονται συνήθως με το όνομα κάποιου από τα διαλεγόμενα πρόσωπα, π.χ. «Τίμαιος», «Γοργίας», «Πρωταγόρας» κ.λ.π. Μόνον 6 διάλογοι, το «Συμπόσιο», η «Πολιτεία», ο «Σοφιστής», ο «Πολιτικός», οι «Νόμοι» και η «Επινομίς» τιτλοφορούνται από το

περιεχόμενό τους. Στους παλαιότερους διαλόγους διατηρεί την εικόνα του πραγματικού Σωκράτη, ενώ στους νεότερους, όπως εικάζουν οι φιλόλογοι, κάτω από το πρόσωπο του δάσκαλου κρύβεται ο ίδιος ο μαθητής. Το πρόβλημα όμως παρέμεινε σχετικά με την γνησιότητα ή όχι των συγγραμμάτων που ταξινομήθηκαν σε τετραλογίες: υπήρξε μια περίοδος στην κριτική του 19ου αιώνα κατά την οποία, με βάση τις υποθετικές ανακολουθίες μεταξύ των διαλόγων, αμφισβητήθηκε η γνησιότητα περίπου των 3/4 από αυτούς. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει μια ευρύτερη παραδοχή της γνησιότητας των έργων αυτών, αν και συνεχίζει να αμφισβητείται η γνησιότητα των διαλόγων «Αλκιβιάδης Β'», «Ερασταί», «Κλειτοφών», «Μίνως», «Θεάγης», του έργου «Επινομίς» (που μάλλον σωστά αποδίδεται στον μαθητή του, Φίλιππο τον Οπούντιο) και 4 Επιστολών. Το αποτέλεσμα αυτό επιτεύχθηκε κυρίως με την εξακρίβωση της χρονολογίας των διαλόγων (που έγινε κυρίως με κριτήρια ύφους, γλωσσικά, ιστορικά κλπ.). Τότε διαπιστώθηκε ότι οι φαινομενικές ασυνέπειες μεταξύ των διαλόγων δεν είναι τίποτε άλλο παρά διαφορετικές διατυπώσεις μιας σκέψης που βρισκόταν σε συνεχή εξέλιξη και όχι αντιφάσεις, σ' ένα στατικό και αμετακίνητο φιλοσοφικό σύστημα.

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΩΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΟΓΩΝ

Αλεξανδρινοί λόγιοι και σχολιαστές έβαλαν πρώτοι το ζήτημα της χρονικής σειράς των πλατωνικών διαλόγων, όμως δίχως αντικειμενικά κριτήρια. Στην Αναγέννηση ήταν η δεύτερη φορά που τέθηκε πάλι το πρόβλημα της χρονικής σειράς των διαλόγων και τότε όμως δίχως αποτέλεσμα, γιατί έγινε χωρίς κριτήρια και χωρίς μέθοδο (U. Wilamowitz-Möllendorf, Platon, Βερολίνο 1920). Ο Ούλριχ Βιλαμόβιτς είναι εκείνος που μελέτησε και τα έργα των Tenneman, Schlermacher, Zeller και έφερε σε πέρας το έργο τούτο: Δύο πράγματα είναι σήμερα πια βέβαια ότι πρώτον το ύφος του Πλάτωνα, όσο προχωρά ο ίδιος σε ηλικία γίνεται δύσκαμπτο, χάνει την πλαστικότητα που έχουν διάλογοι της ακμής καθώς και την ευχέρεια της αισθητικής σκηνοθεσίας που έχουν τα πρώτα δοκίμια της δημιουργίας του. Και δεύτερον, ότι μετά την μυθοποίηση της ιδέας, όπως εμφανίζεται στα 3 έργα «Συμπόσιο», «Φαίδωνα» και «Φαίδρο», στα πολύ πιο ώριμα χρόνια της ζωής του, ο Πλάτων έγραψε τα καθαρώς λογικά έργα «Παρμενίδη», «Θεαίτητο», «Σοφιστή», «Πολιτικό» και «Φίληβο», όπου ο λόγος χωρίς πια μύθο, όλος ρώμη και κάματο πορεύεται μόνος προς το ιδανικό τέρμα της ζωής του, την ιδέα.[5] Έτσι τα συγγράμματα του Πλάτωνα χωρίστηκαν σε 3 μεγάλες ομάδες με βάση την χρονολογική σειρά, ωστόσο υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ των φιλολόγων για την ακριβή σειρά συγγραφής των έργων στο εσωτερικό κάθε περιόδου. Το βέβαιο είναι ότι άρχισε να γράφει τα έργα του μετά τη θανάτωση του Σωκράτη και ότι έγραφε ως το τέλος της ζωής του :

(α) Περίοδος νεότητας (400-387 π.Χ.). Σ' αυτήν ανήκουν οι διάλογοι: • «Απολογία Σωκράτους»: με την πλατωνική εκδοχή της απολογίας του Σωκράτη στο δικαστήριο, • «Ευθύφρων», [6] για την ευσέβεια, • «Κρίτων»: με θέμα το δίκαιο και την αδικία και την υπακοή στους νόμους, • «Χαρμίδης»: όπου αναπτύσσεται η έννοια της σωφροσύνης, • «Πρωταγόρας»: για το αν μπορεί να διδαχτεί η αρετή, • «Λάχης» [7] ή περί ανδρείας, ηθικός, • «Ιππίας ο Μείζων» (Ονομάστηκε μείζων για να διακριθεί από τον ομώνυμο διάλογο που είναι μικρότερης έκτασης), • «Ιππίας ο Ελάσσων», ή περί ψεύδους (το έργο είναι αναμφισβήτητο γνήσιο, αφού το αναφέρει ο Αριστοτέλης στα «Μετά τα Φυσικά»), • «Λύσις» (περί φιλίας) • «Αλκιβιάδης Α'». (β) Περίοδος ωριμότητας (386-367 π.Χ.). Σ' αυτήν ανήκουν οι διάλογοι: • «Μενέξενος»:

στο μεγαλύτερο μέρος του ένας επιτάφιος λόγος, • «Ίων», για τη συγκίνηση που προκαλεί η ποίηση, • «Κρατύλος»: όπου συζητούνται γλωσσολογικά ζητήματα, • «Ευθύδημος»[8] • «Γοργίας» ή περί ρητορικής, ανατρεπτικός[9] • «Μένων», • «Φαίδων» ή περί ψυχής, ηθικός: όπου περιγράφονται οι τελευταίες στιγμές του Σωκράτη. Ο ίδιος ο Πλάτωνας απουσίαζε αφού, όπως λέει ένας από τους συνομιλητές: «Ο Πλάτωνας νομίζω ότι ήταν άρρωστος» [59b],[10] • «Φαίδρος» (Λουκιανός, Περί οίκου 4.11-20),[11] • «Πολιτεία»: Διάλογος του Πλάτωνα σε δέκα βιβλία, που αφορά το δίκαιο • «Συμπόσιο» ή περί αγαθού, ηθικός. (385/4 π.Χ.)[12] (γ) Περίοδος γήρατος (366-348 π.Χ.). Περιλαμβάνονται οι διάλογοι: • «Σοφιστής», • «Πολιτικός», • «Θεαίτητος» ή περί επιστήμης, πειραστικός. • «Παρμενίδης» ή περί ιδεών, λογικός. • «Φίληβος» ή περί ηδονής, ηθικός. • «Τίμαιος»: για τη δημιουργία του κόσμου • «Κριτίας»: ένας ημιτελής διάλογος με αναφορές στην Ατλαντίδα, • «Νόμοι»: διάλογος σε 12 βιβλία όπου ο Πλάτωνας επανέρχεται στο ζήτημα των ορθών νόμων για μία πολιτεία[13] • Εδώ συμπεριλαμβάνονται χρονολογικά και οι 13 επιστολές, των οποίων η γνησιότητα γενικά αμφισβητείται, εκτός από την Ζ' Επιστολή (J. Burnet, Bibliotheca Oxoniensis),[4] όπου περιγράφει τη δραστηριότητά του στη Σικελία (J. Harwarnd, The Platons epistles, Cambridge 1932).

Η χρονολόγηση αυτή επέτρεψε να γίνει αντιληπτή σωστά όχι μόνο η ανάπτυξη της φιλοσοφίας του Πλάτωνα, αλλά και πολύ στενός σύνδεσμος που υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφία του και στη λογοτεχνική μορφή του διαλόγου, αναγκαία έκφραση σύμφωνα με τον τρόπο ακριβώς με τον οποίον ο Πλάτων αντιλαμβάνονταν τη φιλοσοφία: με την έννοια αυτή, η φιλοσοφία γεννιέται από τη σωκρατική διαλεκτική και ζει στο μέτρο που ζει το ιδανικό αυτό. Αλλά όσο περισσότερο η διαλεκτική μεταβάλλεται σε 4 διάλογο της ψυχής με τον εαυτό της ή χάνεται μέσα στο αμετακίνητο όραμα της αλήθειας των ιδεών, τόσο περισσότερο η διαλογική μορφή γίνεται κάτι το καθαρά αποδεικτικό.

Στον Πλάτωνα αποδίδονται περί τα 30 επιγράμματα της Παλατινής Ανθολογίας, πολλά από τα οποία αμφισβητούμενα. Γεγονός πάντως είναι ότι ο φιλόσοφος στα νιάτα του έγραψε αρκετά ποιήματα, τα οποία όμως έκαψε όταν γνώρισε τον Σωκράτη και εξόρισε τους ποιητές από την Πολιτεία του.

ΠΛΑΣΤΟΙ ΔΙΑΛΟΓΟΙ

Η στατιστική όμως της γλώσσας[14] μαζί με την κριτική του περιεχομένου των διαλόγων δεν έλυσαν μόνον το ζήτημα της χρονολογικής τους σειράς, αλλά τερμάτισαν και το ζήτημα της γνησιότητας. Ότι οι διάλογοι αυτοί είναι υποβολιμαίοι, προκύπτει όχι μόνον από τη γλωσσική κριτική, αλλά και από εσωτερικούς λόγους, δηλαδή το περιεχόμενό τους δεν είναι καθόλα σύμφωνα με την πλατωνική φιλοσοφία (Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, Εισαγωγή στον Πλάτωνα). Έτσι κατά τη σημερινή κρίση της φιλολογίας, πρέπει από τους διαλόγους, που ο παλιός γραμματικός Θράσυλλος[15] έχει κατατάξει σε τετραλογίες, να θεωρηθούν πλαστοί οι ακόλουθοι διάλογοι: ο «Αλκιβιάδης Β'», ο «Ίππαρχος», οι «Αντερασταί», «Θεάγης», ο «Κλειτοφών», ο «Μίνως», η «Επινομίς». Ο «Αλκιβιάδης Α'» ή μείζων είναι φανερό, ότι προϋποθέτει τον «Αλκιβιάδη το ΙΙ» ή ελάσσονα, ώστε είναι γραμμένος ύστερα απ' αυτόν. Πλαστά είναι επίσης και τα δοκίμια που ο Θράσυλλος άφησε έξω από τις τετραλογίες του, δηλαδή οι «Όροι», «Περί δικαίου», «Περί αρετής», ο «Δημόδοκος», ο «Σίσυφος», η «Αλκυών», ο «Ερυξίας», ο «Αξίοχος».

Η ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Στους νεανικούς διαλόγους του, ο Πλάτων εμφανίζεται τελείως απορροφημένος από την προβληματική του διδασκάλου του, μέχρι του σημείου οι διάλογοι αυτοί να αποτελούν την πιο αξιόλογη πηγή γνώσης για την φιλοσοφία του Σωκράτη. Τα μεγάλα θέματα είναι της ταυτότητας αρετής και γνώσης, του καθορισμού της γνώσης αυτής ως γνώσης του καλού και του κακού γενικά, της αναγωγής σε αυτή την αρετή -γνώση γενικά όλων των επιμέρους αρετών- γνώσεων (δηλαδή των επιμέρους καλών και κακών), όπως το θάρρος, η τιμιότητα, η φιλία κλπ. Το τελευταίο μάλιστα σημείο εξηγεί γιατί σχεδόν όλοι οι νεανικοί διάλογοι, που αναλύουν ο καθένας και μια επιμέρους αρετή, είναι απορητικοί, τελειώνουν δηλαδή χωρίς θετική λύση: γεγονός είναι ότι δεν μπορεί να καθοριστεί ένα επιμέρους καλό (π.χ. το θάρρος) ή ένα επιμέρους κακό (π.χ. ο φόβος) με αφετηρία τον ορισμό του καλού και του κακού γενικά. Στην περίοδο αυτή ο Πλάτων παρουσιάζεται οπαδός όλων των βασικών σωκρατικών θέσεων. Αλλά ακριβώς από την αποδοχή των θέσεων αυτών άρχισαν να γεννιούνται στη σκέψη του Πλάτωνα διαφορετικά προβλήματα και νέες απαιτήσεις. Προπάντων ο Πλάτων υπογραμμίζει στο έργο του ότι αυτές οι αξίες που ο Σωκράτης αναζητούσε σε όλη του την ζωή (ωραίο, καλό, δίκαιο, αρετή, ανδρεία κλπ.), δεν μπορούν να διεκδικήσουν την σταθερότητα και την καθολικότητα εκείνη που απαιτούνται από αυτές, αν δεν νοηθούν ως πραγματικότητα, αμετάβλητη και άφθαρτη. Και ακόμα, ότι μόνο με την ύπαρξη και την παρουσία αυτών των αιώνιων και σταθερών αξιών μπορούν να χαρακτηριστούν και να αξιολογηθούν και τα αισθητά πράγματα.

Με το αίτημά του αυτό ο Πλάτων κατέληξε σε συμπεράσματα που τον απομάκρυναν από τον δάσκαλό του: ως υπέρτατη πραγματικότητα, οι αξίες αυτές απαιτούν μια θετική γνώση, μια επιστήμη, που ξεπερνά και βάζει τέλος στην διαρκή αναζήτηση και στον σωκρατικό διάλογο ως προς την αναφορά της αρετής σε αυτό που πρέπει να γίνει (δηλαδή το μέλλον) και συνεπώς η σωκρατική εξίσωση αρετής και γνώσης (που πρέπει να είναι γνώση του τι είναι αιώνιο και όχι μόνο του μέλλοντος) δεν μπορεί να διατηρηθεί: η αρετή πρέπει να νοηθεί μάλλον ως υποχρέωση εκ μέρους του θυμικού μέρους της ψυχής, να προσαρμοστεί και να υπακούει στις υποδείξεις του λογικού μέρους της. Και επειδή το θυμικό μέρος μπορεί να εξεγερθεί και να παρακούσει, προκύπτει το ηθικό κακό, που επομένως δεν είναι αναγκαστικά ακούσιο, ακόμα και αν η άγνοια μένει πάντα για τον Πλάτωνα μια από τις βασικές αιτίες του. Σε συνάρτηση με αυτά, απορρίπτεται απροκάλυπτα και η σωκρατική θέση ότι το καλό ελκύει και ότι ταυτίζεται με το ευχάριστο: μπροστά σ' έναν κακοποιό που θεωρεί το κακό που κάνει ως δικό του καλό και επομένως ευχάριστο, ο Πλάτων καταλήγει στο εξής εσχατολογικό όραμα: η ανθρώπινη ψυχή, που είναι αθάνατη, θα απολαύσει ή θα υποφέρει αναπόφευκτα στη μετά θάνατο ζωή, ανάλογα με το πώς συμπεριφέρθηκε σ' αυτόν τον κόσμο. Έτσι λοιπόν, στους μεγάλους διαλόγους της ωριμότητας, η πλατωνική μεταφυσική γεννιέται από την ανάγκη να δοθεί ένα απόλυτο θεμέλιο σ' αυτόν τον ηθικό κόσμο. Και στην προσπάθεια αυτή, ο Πλάτων αξιοποίησε σε μια νέα και μεγαλειώδη σύνθεση όλη την προηγούμενη φιλοσοφία των Ελεατών, του Ηράκλειτου, του Πυθαγόρα και του Σωκράτη. Από τα ελεατικά αιτήματα (κυρίως του Μέλισσου) συμφωνεί με την θεωρία κατά την οποία αληθινή πραγματικότητα είναι εκείνη που μένει «αιώνια όμοια με τον εαυτόν της» και την πραγματικότητα αυτήν ο Πλάτων ονόμασε «είδος» ή «ιδέα», ως αντικείμενο μιας νοητικής «θέασης». Τα αισθητά

πράγματα είναι πολλαπλά και ξεχωριστά, γίνονται και εξαφανίζονται: συνεπώς δεν μπορούν να αποτελούν την αληθινή πραγματικότητα. Μπορούν να ειπωθούν πραγματικά μόνον εφόσον «μετέχουν των ιδεών», είναι δηλαδή «αντίγραφα των ιδεών», που είναι όμως «χωριστές» από τα πράγματα και υπάρχουν μόνες τους και για τον εαυτό τους («κόσμος των ιδεών» ή «υπερουράνιος»).

Από αυτόν τον αυστηρό δυισμό προκύπτει ένας άλλος δυισμός: εκείνος που υπάρχει μεταξύ «γνώμης» (ή συγκεκριμένης γνώσης που είναι συνυφασμένη με τον αισθητό κόσμο) και «γνώσης». Ο Πλάτων διέκρινε τις καθεαυτό επιστήμες (μαθηματικά, γεωμετρία, αστρονομία κλπ.) από τη διαλεκτική (η ανώτερη επιστήμη των ιδεών και του αγαθού).

Αν ο αισθητός κόσμος δεν είναι η αληθινή πραγματικότητα, ο άνθρωπος δεν φτάνει λοιπόν στη γνώση με την εμπειρία: η αισθητή εμπειρία είναι μόνο η ευκαιρία, χάρη στην οποία η ψυχή (που πριν ενωθεί με το σώμα μπορούσε να αντικρίζει τις ιδέες στην καθαρότητά τους) «θυμάται» τις ιδέες που είχε «λησμονήσει» στην ένωσή της με το σώμα. Η ψυχή είναι συνεπώς, όχι μόνον αθάνατη, αλλά και αιώνια, και το σώμα είναι γι' αυτήν μια φυλακή στην οποία κλείνεται εξαιτίας παλαιότερων σφαλμάτων και από την οποία πρέπει να απελευθερωθεί κατά τον πληρέστερο τρόπο για να ξαναγυρίσει να ζήσει στον καθαρό υπερουράνιο κόσμο (και εδώ είναι φανερή η πυθαγόρεια επίδραση): η ζωή του φιλοσόφου παρουσιάζεται έτσι ως προπαρασκευή για τον θάνατο, ως εξαγνισμός από καθετί που είναι αισθητό, δηλαδή από τη γνώμη και από την απόλαυση. Αυτό τον μυστικιστικό και ασκητικό αίτημα, όμως, συνυπάρχει στον Πλάτωνα με ένα άλλο αίτημα που είναι ευδαιμονιστικό, κοσμικό και τυπικά ελληνικό. Έτσι, από την μια μεριά ο φιλόσοφος παρουσιάζεται ως ο τέλειος «εραστής»: αγαπά τη σοφία γιατί δεν είναι ήδη σοφός (όπως οι θεοί), αλλά ούτε και αμαθής, ακριβώς όπως ο «έρως» είναι ταυτόχρονα έλλειψη και πόθος ικανοποίησης, και γι' αυτό «διάμεσος» ανάμεσα στους δύο κόσμους. Από τα άλλο μέρος ο φιλόσοφος παρουσιάζεται ως ο τέλειος πολιτικός: στον βαθμό που κατέχει την αληθινή γνώση (την γνώση του καλού), είναι ο μοναδικός που αξίζει να κυβερνά. Τέλειο κράτος, συνεπώς, κατά τον Πλάτωνα, είναι εκείνο στο οποίο η εξουσία βρίσκεται στα χέρια των φιλοσόφων και οι δύο άλλες τάξεις, η «ευέξαπτη» των πολεμιστών και η «αχόρταγη» των τεχνιτών, χωρικών κλπ., υπακούουν σε όλα στους φιλόσοφους. Και ό,τι είναι κράτος σε μεγέθυνση, σε μικρογραφία είναι και η ανθρώπινη ψυχή, που θα είναι επομένως τέλεια μόνον όταν το λογικό μέρος της θα μπορεί να κυβερνά το θυμικό και τον επιθυμητικό.

Το μεγαλειώδες αυτό σύστημα, του οποίου αναπόσπαστο μέρος αποτελεί η περίφημη καταδίκη της τέχνης (τόσο γιατί είναι ηθικά επιβλαβής και δημιουργός παθών, όσο και γιατί παράγει αντικείμενα που είναι αντίγραφα αντιγράφων) στηριζόταν ολόκληρο στη θεωρία των ιδεών.

Όμως, ο Πλάτων υπέβαλε ακριβώς αυτή τη θεωρία σε ριζική αναθεώρηση και βαθιά επανεξέταση στην τελευταία φάση της φιλοσοφίας του.

Πράγματι ο Πλάτων μπορούσε στη φάση αυτή να δεχτεί μια πραγματικότητα οικοδομημένη πάνω στην πολλαπλότητα των ιδεών, γιατί είχε ξεπεράσει τις ελεατικές αντιρρήσεις εναντίον της πολλαπλότητας και την άκαμπτη αντίθεση του Παρμενίδη μεταξύ «όντος» και «μη-όντος». Ο Πλάτων εντόπισε την αρχή που δίνει τη λύση στην ταύτιση του «μη-όντος» με το «διαφορετικό»: κάθε ιδέα «είναι» αυτή η ίδια και «είναι» διαφορετική από τις άλλες και έτσι η αντίθεση μεταξύ «όντος» και «μη-όντος» έχει λυθεί. Το ζήτημα εστιάζεται λοιπόν στο πώς οι ιδέες αυτές

βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση ταυτότητας και διαφορετικότητας και σ' αυτό συνίσταται ακριβώς η διαλεκτική, υπέρτατη επιστήμη που αναγνωρίζει την αμοιβαία κοινότητα και διάσταση των ιδεών. Αλλά με τον τρόπο αυτόν οι ιδέες, διατεταγμένες σ' ένα ιεραρχημένο πλέγμα συμπύκνωσης και επέκτασης, γίνονται «γέννη» και «είδη» των ατόμων, που είναι τα αισθητά πράγματα. Έτσι, πραγματοποιείται επίσης μια επαναπροσέγγιση των δύο κόσμων (του ιδανικού και του υλικού) που παίρνει συγκεκριμένη μορφή στην κοσμολογία του «Τιμαίου», η οποία στηρίζεται ολόκληρη στην ιδέα ενός δημιουργού που διαπλάθει την ύλη καθ' ομοίωση των ιδεών, ενώ οι «ιδέες-αριθμοί» εισάγονται ως μεσάζοντες (τόσο οντολογικοί όσο και γνωσιολογικοί) ανάμεσα στις ιδέες και στα πράγματα.

Και αυτή η επαναπροσέγγιση διακρίνεται και στην ηθική και στην πολιτική της τελευταίας περιόδου του Πλάτωνα, όπου διαπιστώνεται κάποια επανεκτίμηση της ευδαιμονίας, ένας πιο συναρμολογημένος συμβιβασμός ανάμεσα στα διάφορα «γέννη» ζωής και κυρίως μια πιο ρεαλιστική (αν και πιο απαισιόδοξη) αντίληψη του κράτους.

Η τελευταία περίοδος της φιλοσοφίας του Πλάτωνα συνέπεσε περίπου με την περίοδο κατά την οποία ο Αριστοτέλης ήταν μαθητής στην Ακαδημία : μεταξύ του γέρου δασκάλου και του μαθητή, πέρα από τις καθιερωμένες αντιθέσεις, υπάρχει μια καταφανής συνέχεια σκέψης.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1) Η έννοια του δικαίου κατέχει εξέχουσα θέση στο πλατωνικό έργο και ειδικά στη μεγαλειώδη σύνθεση του Πλάτωνα, την Πολιτεία, αποτελεί κεντρικό θέμα. Στον Πρωταγόρα (337d) διατυπώνεται η διάκριση φυσικού και θετικού δικαίου και στο ίδιο έργο, στο γνωστό μύθο του Πρωταγόρα, ο Δίας τελικά αποφαινεται δίνοντας εντολή στον Ερμή: «και νόμον θες παρ' εμού τον μη δυνάμενον αιδούς και δίκης μετέχειν κτείνειν ως νόσον της πόλεως». Στον Γοργία (482d) επισημαίνεται ότι το συμφέρον του ρήτορα δεν είναι να ικανοποιεί τη ματαιοδοξία του, αλλά να επιδιώκει το καλόν και το δίκαιο και διατυπώνει τι αξίωμα: «το αδικείν αίσχιον είναι του αδικείσθαι», ενώ στην Πολιτεία (338c) υποστηρίζεται (Θρασύμαχος): «δίκαιον είναι ουκ άλλο τι η του κρείττονος συμφέρον», ανάλογα προς το εκάστοτε κρατούν πολιτικό καθεστώς, αλλά και στο Ευθύφρονα (d 5.2) γίνεται απόπειρα ορισμού του τι είναι όσιο και το τι ανόσιο.

2) Κάθε πλατωνικός διάλογος είναι δοκίμιο της πλατωνικής τέχνης και της πλατωνικής διαλεκτικής, το ιδιαίτερο κλίμα της πλατωνικής ψυχής και φιλοσοφίας. Ο Σωκράτης που απουσιάζει από το τελευταίο έργο της πλατωνικής δημιουργίας, τους «Νόμους», χειρίζεται μέσα στο διάλογο κυρίαρχα όλα τα είδη του λόγου γιατί στην πλατωνική φιλοσοφία προπορεύεται η θέαση και ακολουθεί η αφαίρεση. Ο έρωσ, η ελευθερία, η ανάγκη, ο θάνατος, η ψυχή και κρίση της, η δημιουργία του κόσμου και η ιδέα είναι τα θέματα του φιλοσοφικού πλατωνικού μύθου.

3) Η πλατωνική φιλοσοφία είναι δυιστική, χωρίζοντας τον κόσμο σε μία υλική και μία ιδεατή σφαίρα ύπαρξης. Αυτό γίνεται με την εισαγωγή της θεωρίας των ιδεών, που κατά τον Πλάτωνα είναι τα αιώνια αρχέτυπα[16] των αισθητών, υλικών πραγμάτων, υπερβατικές φόρμες που γίνονται αντιληπτές μόνο με τη λογική και όχι με τις αισθήσεις. Τα αισθητά αντικείμενα τα θεωρεί κατώτερα, υλικά και φθαρτά είδωλα των ιδεών, οι οποίες τα μορφοποιούν. Έτσι π.χ. κάθε άλογο είναι υλικό στιγμιότυπο, ή αντανάκλαση, της άυλης ιδέας «άλογο», που συγκεντρώνει τα

αναλλοίωτα και κοινά χαρακτηριστικά όλων των αλόγων (αφηρημένες έννοιες όπως η δικαιοσύνη ή η ομορφιά έχουν επίσης τις δικές τους αρχετυπικές ιδέες). Ο Πλάτων λοιπόν αναγνωρίζει δύο διαφορετικούς κόσμους, τον αισθητό, που διαρκώς μεταβάλλεται και βρίσκεται σε ασταμάτητη ροή, κατά τον Ηράκλειτο, και τον νοητό κόσμο, τον αναλλοίωτο, δηλαδή τις ιδέες, που υπάρχουν σε τόπο επουράνιο. Αυτές είναι τα αρχέτυπα του ορατού κόσμου, τα αιώνια πρότυπα και υποδείγματα τα οποία συντηρούν τη μορφή των υποκείμενων υλικών σωμάτων. Πρόκειται δηλαδή για ένα δυσιστικό, ιεραρχικό μεταφυσικό σύστημα.

4) Ο Πλάτωνας ανέπτυξε συστηματικά τις διδασκαλίες του πυθαγορισμού, ευνοώντας, όπως και ο Πυθαγόρας, τα μαθηματικά, που τα έβλεπε ως «παράθυρο» στον κόσμο των ιδεών, αφού ασχολούνται με άυλες και αναλλοιώτες έννοιες που διαμορφώνουν τον κόσμο και ως μέσο προετοιμασίας για τη σωκρατική διαλεκτική. Κατηγορήθηκε ότι με την θεωρία των ιδεών αποκάλυπτε «τα μυστικά των Μυστηρίων» στα οποία προφανώς ήταν μυημένος. Η γνωσιολογία του ήταν καθαρά ορθολογική, καθώς πίστευε ότι μόνο με το νου μπορούν να προσεγγιστούν οι ιδέες και συνεπώς η πραγματική, βαθύτερη φύση του κόσμου. Η εμπειρία των αισθήσεων για τον Πλάτωνα ήταν από αβέβαιη έως ψευδής, ενώ αντίθετα η λογική διερεύνηση αποκάλυπτε έμφυτη γνώση, ενόραση των ανάλογων υπερβατικών ιδεών, που προϋπήρχε με λανθάνουσα μορφή στο νου λόγω της θείας καταγωγής της ψυχής πριν την ενσάρκωση της. Αυτή η νοητική σύλληψη του λογικά αναγκαίου εκλαμβάνεται ως «ανάμνηση» (Φαίδων, 73a-76a). Υψηλότερη ιδέα θεωρούσε την ιδέα του Αγαθού («Ό,τι είναι ο ήλιος για τον αισθητό κόσμο τούτο είναι η ιδέα του αγαθού για το νοητό») από την οποία απέρρεαν όλες οι άλλες.

5) Στη ψυχή ο Πλάτωνας απέδειξε ότι δεν μπορεί να παρομοιαστεί με την αρμονία απαντώντας στον συνδιαλεγόμενο Σιμμία (Φαίδων, 85e), αφού εναντιώνεται συχνά στα πάθη του σώματος και επίσης ότι η ψυχή ως έννοια είναι ασυμβίβαστη με την έννοια του θανάτου και συνεπώς δεν εξαρτάται από το σώμα στο οποίο ενσαρκώνεται και υποστηρίζει, ότι τα σύνθετα μεταβάλλονται και διαλύονται, ενώ τα μη σύνθετα, όπως η ψυχή, μένουν αναλλοίωτα και άφθαρτα (Φαίδων, 78d). Με την φράση που απευθύνει στο τέλος στον Κρίτωνα: «Μην αμελήσετε να εξοφλήσετε αυτό το χρέος», να θυσιάσουν ένα κόκορα.[17] Την υποχρέωση να θυσιάζουν κόκορα στον Ασκληπιό είχαν όσοι σώζονταν από μια αρρώστια και βρίσκονταν σε ανάρρωση. Για τον Σωκράτη, αρρώστια ήταν η επίγεια, γιατί η ψυχή του ήταν έγκλειστη στο σώμα. Ο θάνατος ήταν η ώρα της ανάρρωσης, επειδή απέδιδε στη ψυχή την ελευθερία και την αθανασία της [μετοίκηση ψυχής] (Απολογία Σωκράτη, 40.9.9).

6) Η θεωρία του Πλάτωνα για τις ιδέες στην Πολιτεία: Ο Πλάτων μίλησε στην Πολιτεία για τον νοητό τόπο, όπου υπάρχουν οι ιδέες (τα νοούμενα) και τον ορατό τόπο, όπου υπάρχουν τα ορώμενα (Πολιτεία ΣΤ' 508 c). Θεωρεί τον ήλιο έργο του αγαθού. Στη συνέχεια ορίζει την ιδέα του αγαθού ως υπερέχουσα όλων των ιδεών, δίνοντας έτσι μια ιεράρχηση των ιδεών, με ανώτερη όλων αυτήν του αγαθού: Η ιδέα του αγαθού είναι η αιτία της γνώσης και της αλήθειας. Όπως το φως και η όψη είναι ηλιοειδή, αλλά όχι ο ήλιος, έτσι και η γνώση και η επιστήμη είναι αγαθοειδή αλλά όχι το ίδιο το αγαθό (Πολιτεία ΣΤ' 509 a). Ακόμη αναφέρει ότι το αγαθό παρέχει σε όλα τα γινωσκόμενα (δηλαδή τις ιδέες) όχι μόνο την δυνατότητα να γίνονται γνωστά, αλλά και την ίδια την ουσία και το είναι τους, καθώς το αγαθό είναι επέκεινα της ουσίας, υπερέχοντας αυτής κατά τη δύναμη (Πολιτεία ΣΤ' 509 b).

Τέλος μιλά για την προσέγγιση των ιδεών μέσω της διαλεκτικής, αναφερόμενος σε δύο τμήματα του νοητού. Στο πρώτο τμήμα, η ψυχή χρησιμοποιεί εικόνες και προχωρά στην αναζήτηση μέσω υποθέσεων, κατευθυνόμενη στο τέλος και όχι στην αρχή (στο αποτέλεσμα και όχι την αιτία). Στο δεύτερο τμήμα, η ψυχή, χωρίς εικόνες αλλά με τα είδη καθαυτά, οδηγείται στην ανυπόθετη αρχή (Πολιτεία ΣΤ' 510 b). Στο πρώτο τμήμα αντιστοιχεί η νόηση, η επιστήμη του διαλέγεσθαι σχετικά με το όν και το νοητό, ενώ στο δεύτερο η διάνοια (η τέχνη των γεωμετρικών), κατώτερη από τη νόηση. Υπάρχουν ακόμη δύο τμήματα του νοητού, κατώτερα από τα προηγούμενα με αντίστοιχα παθήματα στην ψυχή, η πίστη και η εικασία (Πολιτεία ΣΤ' 511 b-e).

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

«Ουδείς Θεός δύσνους (διακείμενος εχθρικά) ανθρώποις» (Θεαίτητος 151d). Η άποψη αυτή του Πλάτωνα που προϋποθέτει «κάθαρση» παραδοσιακών μύθων που περιείχαν απάνθρωπες συμπεριφορές θεών και ανείρεση της αντίληψης για το φθόνο των θεών (που κυριαρχεί στον Όμηρο και τον Ηρόδοτο) δείχνει τη σημαντική πρόοδο που σημείωσε η θεολογική σκέψη των Ελλήνων και που επιγραμματικά διατυπώνεται για πρώτη φορά από τον Ευριπίδη στην Ιφιγένεια εν Ταύροις: «Ουδένα γαρ οίμαι (νομίζω) δαιμόνων (θεών) είναι κακόν» (σтч.391).[18] Ο δε Σωκράτης στην Απολογία του διακηρύττει: «...δημοσία δε ου τολμώ αναβαίνων εις το πλήθος το υμέτερον συμβουλεύειν τη πόλει. τούτου δε αίτιον εστίν ο (το οποίο) υμείς εμού πολλάκις ακηκόατε πολλαχού λέγοντος, ότι μοι θείον τι και δαιμόνιον γίνεται φωνή, ο και εν τη γραφή επικωμωδών (έγραψε και στην καταγγελία του διακωμωδώντας το) ο Μέλητος εγράψατο» (Απολογία Σωκράτους, 23e και 24a).

«Σε μένα λοιπόν αυτό άρχισε να υπάρχει από τότε που ήμουνα παιδί, είναι μια εσωτερική φωνή που ακούω, η οποία, όποτε την ακούω, πάντοτε με αποτρέπει από κάτι που πρόκειται να κάνω, και ποτέ δεν με προτρέπει σε τίποτε. Αυτή είναι που με εμποδίζει ν' ασχοληθώ με την πολιτική. Και μου φαίνεται, ότι κάνει πάρα πολύ καλά που με εμποδίζει γιατί θα είχα αφανιστεί και ούτε εσάς θα είχα ωφελήσει σε τίποτα ούτε τον εαυτό μου» (Απολογία Σωκράτους, 31c).

Στον «Φαίδωνα» (64, β-γ), όμως, ο Σωκράτης έρχεται κοντά στο θάνατο και τον γνωρίζει. Ο θάνατος είναι κι' αυτός, όπως και ο έρωτας, ένας σύντροφος της ζωής που πρέπει να συμφιλιωθείς μαζί του. Όλοι όσοι φιλοσοφούν αληθινά γνωρίζονται βαθιά με τον θάνατο: «Γιατί περιφέρομαι μην κάνοντας τίποτα άλλο από το να πείθω τους νεότερους και τους πιο ηλικιωμένους ανάμεσά σας να μη φροντίζουν ούτε για τα σώματά τους ούτε για τα χρήματά τους με τόσο πάθος, παρά μόνο για την ψυχή τους, πως θα γίνει καλύτερη» (Απολογία Σωκράτους, 30b).

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΑΙΩΝΕΣ

Ο ασφαλέστερος χαρακτηρισμός που θα μπορούσαμε να δώσουμε στην ευρωπαϊκή φιλοσοφία είναι ότι αποτελεί μια σειρά υποσημειώσεων στα έργα του Πλάτωνα. Ο Γάλλος ιστορικός της φιλοσοφίας Ζακ Σεβαλιέ τονίζει στο έργο του «Ιστορία της σκέψης» (1955) την κυρίαρχη παρουσία ή έστω ανταύγεια της πλατωνικής φιλοσοφίας σε ολόκληρο το Μεσαίωνα και στην Αναγέννηση και στους Νεότερους χρόνους, ενώ ο Γερμανός φιλόσοφος Καρλ Γιάσπερς προβάλλει τον Πλάτωνα ως τον πρώτο από τους τρεις θεμελιωτές του φιλοσοφείν: Πλάτων, Αυγουστίνος, Καντ. Η ιστορία της φιλοσοφίας μέχρι τον Κικέρωνα είναι σαφώς επηρεασμένη από αυτόν και είτε αμφισβητεί είτε ακολουθεί τη διδασκαλία του. Ο μαθητής του Αριστοτέλης,

εξ ίσου επιδραστικός με τον ίδιο, οδηγήθηκε στην ανάπτυξη τμήματος του έργου του ως απάντηση στον πλατωνισμό. Η Ακαδημία, η σχολή που ο Πλάτωνας ίδρυσε το 387 π.Χ., συνέχισε να ακμάζει ως τις αρχές του 1ου αιώνα π.Χ., έχοντας όμως μετατραπεί σε σκεπτική σχολή μετά τις αρχές της ελληνιστικής περιόδου.

Κατά την εποχή του Αυγούστου υπήρξε αναβίωση της πλατωνικής φιλοσοφίας, ο μεσοπλατωνισμός με εκπροσώπους όπως ο Φίλων ο Αλεξανδρεύς, ενώ στα τέλη του 2ου αιώνα ο μεσοπλατωνισμός άρχισε να μετατρέπεται σταδιακά, υπό την επίδραση του νεοπυθαγορισμού και του ερμητισμού στην κατεχόμενη από τους Ρωμαίους Αίγυπτο, στο κίνημα του νεοπλατωνισμού, με αρχικούς εκπροσώπους όπως ο Πλωτίνος, που είχε ιδεαλιστικό, μυστικιστικό και σωτηριολογικό χαρακτήρα. Η Ακαδημία στην Αθήνα επανιδρύθηκε ως κέντρο νεοπλατωνικών μελετών τον 4ο αιώνα.

Την ίδια εποχή, περίοδο έντονων θρησκευτικών ζυμώσεων στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και σταδιακής επικράτησης του Χριστιανισμού στη Μεσόγειο, οι ακόλουθοι της αστικής ελληνορωμαϊκής θρησκείας αλλά και των ελληνικών μυστηριακών λατρειών συσπειρώθηκαν γύρω από τον νεοπλατωνισμό ως υπερασπιστή του μέχρι πρότινος επικρατούντος παγανισμού. Μεμονωμένοι νεοπλατωνικοί και παγανιστικοί πυρήνες επέζησαν ως τον 6ο αιώνα, οπότε και ο Αυτοκράτορας Ιουστινιανός έκλεισε με διάταγμα την Ακαδημία της Αθήνας. Μετά περίπου 9 αιώνες, το 1439, ο Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων γράφει στη Φλωρεντία το πολύκροτο έργο του: «Περί ων Αριστοτέλης προς Πλάτωνα διαφέρεται», που αποτέλεσε το έναυσμα της διαμάχης πλατωνικών και αριστοτελικών στο Βυζάντιο και στην Ιταλία. Ο πλατωνισμός επιβίωσε υπογείως σε όλον τον Μεσαίωνα, κρυμμένος σε μυστηριακά ρεύματα (Stephen A. McKnight, *The Religious Foundations of Francis Bacon's Thought*, University of Missouri Press, Columbia, 69), έως ότου οι πρωτότυπες ιδέες του ανακαλύφθηκαν ξανά και σχολιάστηκαν κατά την Αναγέννηση.

Έτσι ούτε η νεότερη φιλοσοφική σκέψη έμεινε ανεπηρέαστη από αυτόν.

Τα διάφορα φιλοσοφικά συστήματα ή προσπαθούν να ανατρέψουν τις ιδέες του ή οικοδομούνται πάνω σ' αυτές και τις εκσυγχρονίζουν.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Hegel, *Samtliche Werke*: «Ελάχιστοι κατορθώνουν ν' αποτραβήξουν το νου τους από την έννοια του βάνουσου ηδονισμού και να δουν, όπως λέει ο Πλάτων, την ανυπολόγιστη παιδαγωγική και μορφωτική σημασία που αυτός έδωσε στο έθος της δωρικής πολεμικής πολιτείας» (εκδ. Herman Glockner, τομ. 18ος σ.170).

[2] Πρωταγόρας: «γιατί δεν μπορεί εκείνο που έγινε να κάνει, ώστε να μην έχει γίνει- αλλά χάριν του μέλλοντος» (324b).

[3] Πάντα θα υπάρχει απόσταση και ένταση ανάμεσα στην πραγματική, εμπειρική και στην ιδανική πολιτεία, γιατί πάντα η ζωή θα έχει ανάγκη να υπερνικάει την ατέλεια της, την αμορφωσιά της και τη φυσική της αδικία (Ι. Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα* σ.184, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, 4η έκδοση 1964).

[4] Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος: «Με θετική ερμηνεία και γλωσσική στατιστική έχει πια αποδειχθεί η γνησιότητα της έβδομης επιστολής. *Terminus post quem* είναι γι' αυτήν το 353 π.Χ., δηλαδή το έτος που έγινε η δολοφονία του Δίωνος. Τούτο το φρικτό γεγονός έδωσε την αφορμή στον Πλάτωνα να γράψει την επιστολή αυτήν στους συγγενείς και φίλους του Δίωνος» (Εισαγωγή στον Πλάτωνα σ. 101).

[5] Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, Εισαγωγή στον Πλάτωνα, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, 4η έκδοση 1964 σελ. 90-104.

[6] Αν και η υπόθεση εκτυλίσσεται λίγο πριν την δίκη του Σωκράτη, το 399 π.Χ. μερικοί φιλόλογοι θεωρούν το διάλογο συνέχεια της Απολογίας και προσπάθεια υπεράσπισης του Σωκράτη εναντίον της κατηγορίας για ασέβεια. Για πρώτη φορά στον Ευθύφρονα, ο Πλάτων χρησιμοποιεί τους όρους ιδέα, είδος, ουσία.

[7] Ο Λάχης ήταν Αθηναίος στρατηγός (β' μισό 5ου αιώνα π.Χ.) και υπήρξε ειρηνόφιλος και εχθρός των δημαγωγών. Το φθινόπωρο του 427 π.Χ. μετέβη στην Σικελία ως επικεφαλής μοίρας του αθηναϊκού στόλου για να βοηθήσει του Λεοντίνους.

[8] Ο σοφιστής από τη Χίο Ευθύδημος (5ος αιώνα π.Χ.) είναι γνωστός από το ομώνυμο πλατωνικό διάλογο και απ' αυτόν προήλθε η έκφραση «ευθυδήμια σοφίσματα», δηλαδή λέξεις με διφορούμενη σημασία.

[9] Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, Εισαγωγή στον Πλάτωνα σ.179: «Στον Γοργία χωρίζει αυστηρότατα ο Πλάτων τη βούληση από την επιθυμία, το αγαθό από το αρεστό, την επιστήμη από την εμπειρία, την τέχνη από την τριβή». Ο Σωκράτης αποδεικνύει πως η ρητορική ως μέρος της κολακευτικής τέχνης είναι μια απλή δεξιότητα που επιτρέπει στον ρήτορα να εξαπατά τους ακροατές του, όταν δεν ξέρουν καλά τα πράγματα και πως η κατοχή της δεν κάνει τον κάτοχό της δίκαιο (Σοφιστές).

[10] Στον Φαίδωνα ή Περί ψυχής (Εισαγωγή στον Φαίδωνα, περιοδικό «Διαβάζω» τεύχος 49/1982), ο φιλόσοφος από την Ηλεία και μαθητής του Σωκράτη αφηγείται τη συζήτηση που έγινε ανάμεσα στον Σωκράτη και στους φίλους του τις τελευταίες ώρες της ζωής του και τον τρόπο με τον οποίο πέθανε. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τη φύση του θανάτου και το πρόβλημα της αθανασίας της ψυχής (Φαίδων ή Περί ψυχής, Τόμοι 2- Ηθικός και Τέλος- Εκδ. Πάπυρος Φαίδων-Κριτική). Αναφέρεται ότι στο διάλογο του Φαίδωνα, ο Κάτων ο Νεότερος, κύριος πολιτικός αντίπαλος του Ιουλίου Καίσαρα, βρήκε παρηγοριά την τελευταία νύχτα της ζωής του (Καλογεράς Βασίλειος, Ανάλυση Φαίδων και Κρίτων, Αθήνα 1959). Πανέρης, Ιωάννης, «Ο Εύδημος του Αριστοτέλη σε σχέση με το Φαίδωνα του Πλάτωνα. Συμβολή στο πρόβλημα 'πρώιμος Αριστοτέλης και Πλάτων'». Φιλολόγος 30 (1982), σελ. 254-268. Ανωγιάτης-Πελέ, Δημήτρης: «Ο Φαίδων και η φιλοσοφία του Πλάτωνα», Διαβάζω τεύχος 49 (1982), σελ. 40-44.

[11] Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, Πλάτωνος Φαίδρος, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2003. Παπαδής Δημήτρης, «Ο μύθος της ψυχής του πλατωνικού Φαίδρου». Φιλοσοφία τεύχη 19-20 (1989-1990), σελ. 472-479).

[12] Τη φήμη όμως από την επιτυχία του Συμποσίου του Συκουτρή ήταν, δυστυχώς, μοιραίο να παρακολουθήσουν μαζί ο φθόνος και η μισαλληλία των Ελλήνων ομοτέχνων (αντιτέχνων) του και η παρανόηση. Μέσα από τις σελίδες του περιοδικού Επιστημονική Ηχώ επεχείρησαν να πλήξουν το κύρος και το ήθος του κατηγορώντας τον για προσβολή της ηθικής και αθεΐα. Ο κορυφαίος φιλόλογος ανέτρεψε ένα προς ένα τα επιχειρήματα των αντιπάλων με δημοσίευμα του (Η εκστρατεία κατά του Συμποσίου και οι κουλουρούδες, 1937), έφυγε για ένα μικρό διάστημα στη Γερμανία και επιστρέφοντας στην Ελλάδα έδωσε ο ίδιος τέλος στη ζωή του (Ακροκόρινθος 21 Σεπτ. 1937) [Ιωάννης Συκουτρή, Συμπόσιο (1934) έκδοση τότε μοναδική στη διεθνή βιβλιογραφία].

[13] Ο Λογγίνος αναφερόμενος στις γόνιμες πηγές της υψηγορίας παραθέτει το παρακάτω απόσπασμα : «Δεν είναι στ' αλήθεια εύκολο να κατανοήσουμε, ότι η πόλη πρέπει να είναι κράμα (δίκη κρατήρος κεκερασμένη), όπως το δοχείο της ανάμειξης του κρασιού που αν χυθεί πάνω στη μάνητά του, βράζει, ενώ αν τιμωρηθεί από κάποιον άλλο, νηφάλιο θεό, γίνεται ωραίο μείγμα και μετρημένο ποτό», Περί Ύψους σ.123, εκδ. Κάκτος.

[14] Ο Dittenberger π.χ. βασίσθηκε κυρίως στο μόριο «μην» και συσφαίρωσε τους πλατωνικούς διαλόγους σε κατηγορίες που δηλώνουν χρονικές ενότητες. Άλλοι πάλι παρατήρησαν ότι ο ειδικός σύνδεσμος «ότι» παραμερίζεται σιγά - σιγά από τον αντίστοιχο «ως».

[15] Ο Θράσυλλος συνέδεσε το όνομά του και με την αρχαιότερη έκδοση (30 μ.Χ. περ.) των διαλόγων του Πλάτωνα τους οποίους κατέταξε μαζί με τον Δερκυλλίδη σε εννέα τετραλογίες (Η κατάταξη των πλατωνικών έργων από τον Θράσυλλο).

[16] Ο όρος αρχέτυπο συναντάται με ιδιαίτερη έμφαση στις θεωρίες περί ιδεών του Πλάτωνα: Παρμενίδης, Τίμαιος, Πολιτεία, «Υπόμνημα» του νεοπλατωνικού φιλοσόφου Πρόκλου, αλλά και του Πλωτίνου.

[17] Φαίδων,78d: «ω Κρίτων, έφη, τω Ασκληπιώ οφείλομεν αλεκτρούνα, αλλά απόδοτε και μη αμελήσητε».

[18] Η άρνηση του Σωκράτη να παραδεχτεί όσα οι μύθοι ιστορούν για τους θεούς εντάσσεται στο μεγάλο ρεύμα του θρησκευτικού διαφωτισμού που αρχίζει με τον Ξενοφάνη. Εδώ ο Σωκράτης αποφεύγει να συζητήσει για την φύση του θείου και αρκείται να εκφράσει την αμφιβολία για όσα ο θρησκόληπτος Ευθύφρων θεωρεί αυτονόητα. Η απάντηση του Ευθύφρονα δίνει στον Σωκράτη την ευκαιρία να αναφερθεί ειδικότερα και σε όσα αφηγούνται για τους θεούς οι ποιητές, κυρίως ο Όμηρος και ο Ησίοδος. Προαναγγέλλεται έτσι η μετωπική επίθεση στην ομηρική θεολογία που θα επιχειρήσει αργότερα ο Πλάτων (Πολιτεία, 377e κ.ε., Νόμοι 941b) κ.α.